

**MASTER STRUKOVNE STUDIJE I MASTER AKADEMSKE STUDIJE –
RAZLIKE U USLOVIMA AKREDITACIJE****Matilda Lazić¹, Miodrag Kovačević²**^{1,2}Visoka tehnička škola strukovnih studija u Zrenjaninu, Zrenjanin, Srbija¹matildalazic@outlook.com, ²miodrag.kovacevic@vts-zr.edu.rs

Kratak sadržaj: U radu su prikazane međusobne razlike u pojedinim uslovima za akreditaciju studijskih programa master strukovnih studija i master akademskih studija sa osvrtnom na polje tehničko-tehnoloških nauka. Prema Zakonu o visokom obrazovanju, master strukovne studije i master akademske studije su studije različitih vrsta i istog stepena. Pripadaju II stepenu studija. Međusobne razlike u uslovima akreditacije propisane su važećim Standardima za akreditaciju studijskih programa. One su posledica pojedinih specifičnosti u ishodima i ciljevima strukovnih i akademskih studija. Strukovne studije su primenjenije studije. Akcenat im je na sticanju stručno-aplikativnih znanja i veština studenata i njihovo osposobljavanje za neposredno uključivanje u realni svet rada (rešavanje konkretnih problema u struci) i manji naglasak na sticanje i/ili produbljivanje fundamentalnih znanja. Prema standardima za akreditaciju, u kurikulumu studijskog programa master strukovnih studija obavezni element je primenjeni istraživački rad za razliku od master akademskih studija gde je obavezan segment studijski istraživački rad. Razlike obuhvataju sadržaj i način realizacije stručne prakse. Zakon o visokom obrazovanju definiše zvanja nastavnika, koji mogu realizovati nastavu na master strukovnim studijama i master akademskim studijama, kao i visokoškolske ustanove koje mogu izvoditi pomenute studijske programe. Master strukovne studije i master akademske studije prema Standardima za akreditaciju imaju isti postupak akreditacije i obezbeđenja kvaliteta ali predstavljaju dva paralelna, nezavisna puta u visokom obrazovanju. Master strukovne studije predstavljaju dodirnu tačku i potencijal za saradnju Univerziteta i Fakulteta sa Visokim školama strukovnih studija. Zajednički studijski programi bi predstavljali iskorak ka unapređenju i razvoju kvaliteta visokog obrazovanja i ka podizanju svesti studenata o mogućnostima izbora prilikom upisa određene vrste studija u skladu sa potrebama svog obrazovanja i orijentacijom budućeg zaposlenja.

Ključne reči: master strukovne studije, master akademske studije, uslovi akreditacije

**MASTER OF PROFESSIONAL STUDIES AND MASTER OF ACADEMIC
STUDIES – A REVIEW OF DIFFERENCES IN ACCREDITATION CONDITIONS**

Abstract: The paper presents mutual differences in certain conditions for accreditation of study programs of master of professional studies and master of academic studies with a focus on the field of technical and technological sciences. According to the Law on Higher Education, the master of professional studies and master of academic studies are studies of different types and of the same degree. They belong to the second level of study. Mutual differences in accreditation conditions are prescribed by the current Standards for accreditation of study programs. They are the consequence of certain specificities in the outcome and purpose of professional and academic studies. Professional studies are applied studies. Emphasis is on the acquisition of professional and applied knowledge and skills of students and their ability to directly engage in work practice (solving specific problems in the profession) and less emphasis on the acquisition and / or deepening of fundamental knowledge. According to the standards for accreditation, in the Curriculum of the study program of master professional studies the compulsory element is the applied research work as opposed to the master academic studies where the compulsory element is the study research work. Differences include the content and the manner of realization of professional practice. The Law on Higher Education defines the rank of teachers, who can carry out teaching in master professional studies and master academic studies, as well as institutions that can perform them. Master of professional studies and master of academic studies according to the Standards for accreditation have the same accreditation and quality assurance process but represent two parallel pathways to higher education. Master of professional studies is a touch point and potential for cooperation between the University and the Faculty with the College of Professional Studies. Joint study programs are a step towards developing the higher education market and raising students' awareness of the choice of enrolling in a particular type of study according to their educational needs and future employment orientation.

Key Words: master of professional studies, master of academic studies, conditions of accreditation

1. UVOD

Pravni osnov prepoznavanja master strukovnih studija i master akademskih studija, njihovih sličnosti i međusobnih razlika u sadašnjem sistemu visokog obrazovanja definisani su Zakonom o visokom obrazovanju [1]. Postupak i uslovi akreditacije propisani su važećim Standardima za akreditaciju studijskih programa I i II stepena studija, koji su doneti od strane Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje kroz Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa [2]. Master akademske studije su uvedene u sistem visokog obrazovanja implementacijom Bolonjskog sistema školovanja 2007. godine u Republici Srbiji. Master strukovne studije su uvedene u sistem visokog obrazovanja Izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju [3] 2014. godine a uslovi akreditacije su precizirani usvajanjem izmena i dopuna Standarda za akreditaciju kroz Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o standardima i postupku za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa [4] 2016. godine. Master akademske studije i master strukovne studije su različite vrste II stepena studija [1-4]. Iz navedenog proizilazi da su master strukovne studije kasnije implementirane u sistem visokog obrazovanja u odnosu na master akademske studije ali su istog stepena studija. Bolonjskim reformama iz 2007. godine tadašnje više škole transformisane su i akreditovane u visoke škole strukovnih studija. Prema tada važećoj regulativi [3,4] reformisane visoke škole strukovnih studija su mogle jedino akreditovati studijske programe specijalističkih strukovnih studija, koje su bile svrstane u II stepen studija. Zakonom o visokom obrazovanju iz 2017. godine [1] specijalističke strukovne studije su vraćene na I stepen studija i postavljeno je ograničenje da se prenos ESPB može vršiti samo između različitih studijskih programa u okviru iste vrste i stepena studija. Navedena odredba Zakona o visokom obrazovanju [1] je takođe, definisala koja ustanova može realizovati koju vrstu studija, i eliminisala je u potpunosti dvosmernu mogućnost prelaska studenata sa strukovnih master studija na master akademske studije (jer su različite vrste u okviru istog stepena studija). Danas se primena te odredbe Zakona o visokom obrazovanju [1] može tumačiti kao podsticaj da visoke škole strukovnih studija, koje su imale akreditovane studijske programe specijalističkih strukovnih studija II stepena, ne izvrše njihovu rekreditaciju na I stepen već da se odluče za akreditaciju studijskih programa master strukovnih studija, da bi ostale konkurentne na tržištu visokog obrazovanja II stepena u okviru strukovnih studija. Konstatacija bi se mogla objasniti analizom ishoda akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa u Republici Srbiji, po kojoj postoji rastući trend broja akreditovanih studijskih programa master strukovnih studija.

Prema Zakonu o visokom obrazovanju [1] univerziteti i fakulteti mogu realizovati master akademske i master strukovne studije dok visoke škole strukovnih studija mogu realizovati master strukovne studije. Prema važećem Zakonu o visokom obrazovanju [1] master strukovne studije i master akademske studije pripadaju istom, tj. II stepena studija ali su različite vrste. Za obe vrste master studija važi isti postupak akreditacije studijskih programa, u skladu sa zahtevima za ispunjenje uslova za akreditaciju prema važećim Standardima za akreditaciju studijskih programa I i II stepena [2]. Standardi za akreditaciju I i II stepena [2] međutim, u okviru istog postupka akreditacije (i to, za isto načuno polje) propisuju opšte ali pojedinačne uslove akreditacije studijskih programa koji mogu biti različiti u zavisnosti od toga da li se radi o master strukovnim studijama ili master akademskim studijama.

U radu će biti analizirane uočene, osnovne razlike u pojedinačnim uslovima u jedinstvenom postupku akreditacije studijskih programa master strukovnih studija i studijskih programa master akademskih studija pri čemu će biti dat i specifičan pregled za polje tehničko-tehnoloških nauka. Biće primenjena metoda uporedne analize.

2. PRIKAZ UOČENIH RAZLIKA U USLOVIMA ZA AKREDITACIJE STUDIJSKIH PROGRAMA MASTER STRUKOVNIH STUDIJA I MASTER AKADEMSKIH STUDIJA

Postupak i način ispunjenja uslova za akreditaciju studijskih programa master strukovnih studija i master akademskih studija definisani su Standardima 1-11 za akreditaciju studijskih programa I i II stepena [2], koji će biti pojedinačno analizirani a uočene razlike će biti posebno istaknute.

Standard 1. Struktura studijskog programa [2]. Definiše obavezne elemente strukture i sadržaja studijskog programa. Kroz opisni ishod studijskog programa se profilise studijski program odabrane vrste master studija. Uočena je jasno definisana razlika u obimu studija. Master strukovne studije imaju najmanje 120 ESPB kada je prethodno ostvaren obim prvog stepena strukovnih studija od najmanje 180 ESPB. Master akademske studije imaju najmanje 60 ESPB kada je prethodno na osnovnim akademskim studijama ostvaren obim od 240 ESPB i najmanje 120 ESPB kada je prethodno na osnovnim akademskim studijama ostvaren obim od 180 ESPB. Uočena razlika u minimalnom broju ESPB je posledica razlike u ostvarenim ESPB na prethodnom stepenu studija, što utiče na strukturu i obim studijskih programa master studija. Nakon završetka obe, razmatrane vrste master studija, student stiče 300 ESPB, što je u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju [1].

Standard 2. Svrha studijskog programa [2]. Kroz svrhu studijskog programa se profilisu zanimanja prepoznatljiva kroz Nacionalni okvir kvalifikacija, što se odnosi na obe razmatrane vrste master studija.

Standard 3. Ciljevi studijskog programa [2]. Ciljevi studijskog programa master strukovnih studija i master akademskih studija mogu biti različito postavljeni - naročito, posebni ciljevi. Različitost ciljeva je u korelaciji sa različitim karakterom master akademskih (fundamentalnih) studija i master strukovnih (primenjenih) studija. Kreativne sposobnosti i kritičko promišljanje se podstiču kod studenata obe razmatrane vrste master studija u cilju što lakšeg uključivanja u profesionalnu delatnost.

Standard 4. Kompetencije diplomiranih studenata [2]. Opšte kompetencije studenata su generalno, veoma slične ali se predmetno-specifične kompetencije i sposobnosti diplomiranih studenata master strukovnih studija i master akademskih studija mogu značajnije razlikovati što je posledica razlika u karakteru master strukovnih studija i master akademskih studija.

Standard 5. Kurikulum [2]. Kurikulum studijskih programa obe razmatrane vrste master studija mora imati iste, propisane elemente. Studijski programi u okviru iste vrste master studija moraju se razlikovati međusobno za najmanje 35% od ukupnog broja ESPB. U strukturi studijskog programa na master strukovnim studijama i master akademskim studijama uočene su razlike u zastupljenosti grupe predmeta. Na master akademskim studijama zastupljene su sledeće grupe predmeta u odnosu na ukupan broj ESPB i to: naučno i stručno-aplikativni oko 70%, opšteobrazovni i teorijsko-metodološki oko 30%. U strukturi studijskog programa na master strukovnim studijama zastupljene su sledeće grupe predmeta u odnosu na ukupan broj ESPB i to: stručno-aplikativni oko 90%, opšte obrazovni oko 10%. Navedene razlike ukazuju da su na master strukovnim studijama zastupljeniji predmeti stručno-aplikativnog karaktera što je povezano sa principom favorizovanja stručnih znanja, veština i osposobljenosti studenta za praktičan rad u struci u skladu sa konceptom primenjenih-strukovnih studija. U zastupljenosti grupa predmeta na master strukovnim studijama manja je zastupljenost grupe opšteobrazovnih predmeta u odnosu na akademske studije, što je opet, u skladu sa konceptom primenjenih studija. Teorijsko-metodološka komponenta se na master strukovnim studijama može razrađivati kroz strukuru primenjenog istraživačkog rada ili teorijski deo završnog rada, dok je njena zastupljenost standardom propisana za studijski program master akademskih studija. Na osnovu opšteg uputstva za pripremu Standarda 5. može se primetiti da sastavni deo kurikuluma studijskog programa master strukovnih studija čini stručna praksa u trajanju od najmanje 180 časova, odnosno 90 časova po godini, koja se realizuje u privrednim organizacijama ili javnim institucijama. Specifično, za polje tehničko-tehnoloških nauka, studijski programi master akademskih i master strukovnih studija moraju u kurikulumu sadržati stručnu praksu i praktičan rad u trajanju od najmanje 90 časova, koja se realizuje u naučno-istraživačkim ustanovama, u organizacijama inovacione delatnosti, u privrednim društvima i javnim ustanovama. Navedeno ukazuje da je stručna praksa i praktičan rad obavezan u kurikulumu studijskih kako studijskih programa master strukovnih tako i studijskih programa master akademskih studija u polju tehničko-tehnoloških nauka. Ostavljen je širok izbor preduzeća i institucija za njeno obavljanje i prilagođen vrsti master studija iz koje se program akredituje. Konceptualne razlike u načinu realizacije stručne prakse na master akademskim i master strukovnim studijama u polju tehničko-tehnoloških nauka se definišu kroz Knjigu predmeta za stručne prakse i opštim aktima ustanove. Stručna praksa master strukovnih studija bi u skladu sa konceptom primenjenih studija, trebala da obuhvata rešavanje konkretno odabranog problema iz parakse i može imati formu praktičnog rada. Iz opštih uputstva za pripremu Standarda 5 sledi da je završni rad obavezan kako na master strukovnim studijama tako i na master akademskim studijama pri čemu se razlike u uslovima i načinu realizacije mogu definisati kroz knjigu predmeta za završni rad i opštim aktima ustanove.

Nisu uočene razlike u pogledu propisanog ukupnog broja časova aktivne nastave na godišnjem nivou, koji iznosi 600 časova godišnje. Od predviđenog godišnjeg broja časova aktivne nastave, na završnoj godini master studija najviše 50% čini studijski istraživački rad odnosno, primenjeni istraživački rad. Navedeno indirektno ukazuje na ključnu razliku u kurikulumima studijskih programa master akademskih studija i master strukovnih studija. Kurikulum master strukovnih studija obavezno sadrži primenjeni istraživački rad, koji je po strukturi i sadržaju suštinski, različit od koncepta studijskog istraživačkog rada u kurikulumu master akademskih studija. Primenjeni istraživački rad je imperativno, namenjen primenjenim odnosno, master strukovnim studijama. Ne realizuje se na master akademskim studijama. Njegov pandan jeste studijski istraživački rad. Postavka primenjenog istraživačkog rada odnosno, način i postupak realizacije na primenjenim studijama, propisuju se opštim aktom ustanove. Primenjeni istraživački rad je najčešće, u funkciji izrade završnog rada i značajno utiče na povećanje praktičnih veština studenta i njegovu osposobljenost za samostalno rešavanje postavljenog problema iz prakse. Časovi aktivne nastave se na primenjenom istraživačkom radu i studijskom istraživačkom radu na master studijama pri proračunu opterećenja nastavnika dele sa 2, što je veoma važno jer treba voditi računa o maksimalno dozvoljenom opterećenju nastavnika na nivou studijskog programa i ustanove, što se i vidi kroz elektronski obrazac za studijski program i ujedinjeni elektronski obrazac za ustanovu.

Standard 6. Kvalitet, savremenost i međunarodna usaglašenost studijskog programa [2]. Standard ne prepoznaje razlike u uslovima unutar propisanog postupka za akreditaciju master strukovnih studija i master akademskih studija.

Standard 7. Upis studenata [2] i Standard 8. Ocenjivanje i napredovanje studenata [2] ne raspoznaju razlike u uslovima u jedinstvenom postupku akreditacije studijskih programa master strukovnih studija i master akademskih studija.

Standard 9. Nastavno osoblje [2]. Za realizaciju nastave na studijskom programu master strukovnih studija i studijskom programu master akademskih studija mora biti obezbeđeno kompetentno nastavno osoblje. U okviru uslova, koje mora ispuniti nastavni kadar za realizaciju studijskog programa master strukovnih studija ili master akademskih studija, primećene su određene razlike. Nastavnici u zvanju predavača, višeg predavača i profesora strukovnih studija mogu izvoditi nastavu samo na strukovnim studijama, što implicira da isti ne mogu izvoditi nastavu na master akademskim studijama. Nastavnici koji izvode nastavu na master strukovnim studijama moraju

imati akademsko zvanje doktora nauka iz određene oblasti. Za realizaciju nastave na master studijama bez obzira da li strukovne ili akademske, nastavno osoblje mora imati kompetencije i reprezentativne reference za užu naučnu oblast, kojoj pripadaju predmeti na kojima bi realizovali nastavu. Zakonom o visokom obrazovanju [1] definisana su nastavna zvanja van radnog odnosa, saradnika u radnom odnosu i van radnog odnosa, a uređena je i problematika nivoa studija, na kojima oni mogu realizovati nastavu. Prema odredbama Standarda 9. nisu uočene razlike u uslovima za veličinu grupe studenata za realizaciju nastave na master strukovnim studijama i master akademskim studijama u polju tehničko-tehnoloških nauka. Veličina grupe studenata za predavanja je 32, za vežbe 16, za laboratorijske vežbe 8 studenata. Međutim, na osnovu analize propisanih reprezentativnih referenci nastavnog osoblja, može se primetiti da se validnom referencom mogu smatrati stručni radovi pri oceni ispunjenosti uslova kompetentnosti nastavnika pri akreditaciji studijskog programa master studija, što je važno za nastavnike zaposlene u visokim školama strukovnih studija koje realizuju studijski program master strukovnih studija.

Standard 10. Organizaciona i materijalna sredstva [2]. Standard ne propisuje različite uslove za akreditaciju master strukovnih studija i master akademskih studija. Potrebno je da ustanova ispuni opšte uslove za obezbeđenje kvaliteta realizacije studijskog programa u pogledu odgovarajućeg prostora i opreme. U polju tehničko-tehnoloških nauka, ustanova mora imati obezbeđenu naučno-nastavnu bazu, sopstvenu i u privredi i to, u zavisnosti od vrste studijskog programa koji želi da akredituje. Veoma često visoke škole strukovnih studija nastavne baze u privredi obezbeđuju preko ugovora o poslovno-tehničkoj saradnji koji obuhvataju realizaciju stručne prakse, primenjenog istraživačkog rada i završnog rada master strukovnih studija. Navedeno može omogućavati nastavnicima realizaciju primenjenih istraživanja (podizanje kompetencija kroz saradnju sa privredom što se postavlja kao jedan od osnovnih ciljeva strukovnih studija) ali i sticanje praktičnih znanja i veština studenata u radnom okruženju.

Standard 11. Kontrola kvaliteta [2]. Propisani mehanizmi obezbeđenja i kontrole kvaliteta identični su kako za master strukovne studije, tako i za master akademske studije.

3. ZAKLJUČAK

Master akademske studije i master strukovne studije su različite vrste studija ali pripadaju istom odnosno, II stepenu studija prema Zakonu o visokom obrazovanju. Na njih se primenjuje jedinstven postupak akreditacije prema Standardima za akreditaciju studijskih programa I i II stepena. U okviru postupka provere ispunjenosti uslova za akreditaciju, u skladu sa pojedinačnim standardima, uočene su razlike u pojedinim uslovima za akreditaciju studijskih programa master strukovnih studija i master akademskih studija generalno, ali i u polju tehničko-tehnoloških nauka, koje je odabrano kao primer analize. Razlike se prvenstveno, odnose na strukturu kurikuluma studijskog programa. Obavezni element kurikuluma studijskog programa master strukovnih studija je primenjeni istraživački rad, dok je njegov pandan u kurikulumu studijskog programa master akademskih studija studijski istraživački rad. Obavezni, sastavni deo kurikuluma studijskih programa master strukovnih studija i master akademskih studija u polju tehničko-tehnoloških nauka je stručna paraksa, čija se sadržina i način realizacije može razlikovati u skladu sa specifičnostima strukovnih (primenjenih) studija i akademskih (fundamentalnih) studija, što se definiše internim pravnim aktima ustanove, koja realizuje studijski program. Razlike u zastupljenosti grupa predmeta u studijskom programu master strukovnih studija i master akademskih studija kao i uslovi (vrsta izbora u zvanje) za nastavno osoblje u pogledu mogućnosti realizacije predmeta na master strukovnim i master akademskim studijama čine takođe, ključne razlike u pogledu ispunjenosti uslova za akreditaciju studijskih programa master strukovnih ili master akademskih studija. Prema Zakonu o visokom obrazovanju Univerziteti i fakulteti mogu realizovati master strukovne studije i master akademske studije dok visoke škole strukovnih studija mogu realizovati samo master strukovne studije, što čini ključnu razliku u mogućnosti ustanova za realizaciju različitih vrsta master programa. Istovremeno, master strukovne studije kao posebna vrsta strukovnih studija II stepena čini dodirnu tačku i otvara mogućnosti za saradnju univerziteta i fakulteta sa visokim školama strukovnih studija i to, kroz akreditaciju i realizaciju zajedničkih programa master strukovnih studija. Navedena saradnja podstiče razmenu kadrova, povećava kvalitet i studijskih programa na tržištu visokog obrazovanja i daje studentima mogućnost izbora vrste studija prema sopstvenim interesima obrazovanja i budućeg zaposlenja.

Dalji tok rada bi mogao obuhvatati istraživanje zastupljenosti akreditovanih studijskih programa master strukovnih studija u Republici Srbiji i poređenje sa brojem akreditovanih studijskih programa master akademskih studija, uz pregled broja zajedničkih studijskih programa univerziteta i visokih škola strukovnih studija, itd.

4. LITERATURA

- [1] *Zakon o visokom obrazovanju*, Službeni glasnik RS, broj 88/2017-41, 27/2018-3 (dr. zakon), 73/2018-7, 67/2019-3.
- [2] *Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa*, Službeni glasnik RS, broj 13/2019.
- [3] *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju*, Službeni glasnik RS, broj 99/2014.
- [4] *Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o standardima i postupku za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa*, Službeni glasnik RS, broj 86/2016.